



גליציה

איזור גיאוגרפי-מדיני מצפון להרי הקרפטים, המקיף את מורדות ההרים ואת אגני הדניסטר העילי והוויסלה העילית. השם גליציה בא מהנסיכות האליץ', שהתקיימה במקום בימי הביניים. עיקר האוכלוסיה בגליציה שממערב לנהר הסן היה פולני קתולי. בגליציה המזרחית, שממזח לסן, היה עיקר האוכלוסייה אוקראיני-פרובוסלאבי, ועליו שלטה שכבת פולנית עירונית.

על הישוב היהודי במערב גליציה. מתוך פנקס הקהילות: "התיישובתם של יהודים במערב גליציה חלה כנראה במאות ה-12-13 כגון בקרקוב או בז'שוב, שבהן ישבו יהודים עד לסיפוחה של רייסן לממלכת פולין בשנים 1340-1348. ראשוני המתיישבים באו ברובם מצ'כיה ומוראביה, או משלזיה, ובערי רייסן לשעבר היו גם יהודים שבאו מן המזרח – מנסיכות האליץ' וולודז'ימייז', ואף מרייסן הקייבית." הקהילה היהודית החשובה ביותר באזור גליציה המערבית היא קהילת קרקוב. העיר קרקוב, השלישית בגודלה בפולין, שהיתה במרוצת השנים, לקהילה היהודית המרכזית בפולין ואף יצגה את יהודי פולין בפני השלטונות גם לאחר העתקת הבירה הפולנית מקרקוב לורשה. קהילת קרקוב היוותה מרכז רוחני לקהילות היהודיות בפולין ויצגה במידה רבה את מגוון הזרמים והפלגים ביהדות פולין. בתחילת המאה ה-20, פקדו את אזור גליציה המערבית רצף של משברים בטחוניים וכלכליים; המשבר הכלכלי בשנת 1912, הכיבוש הרוסי בשנים 1914-1915, השלכותיה של מלה"ע ה-I על האזור וכן, גל פרעות בקהילות היהודיות; בשנים הראשונות לאחר הקמתה של הרפובליקה הפולנית הועלו המיסים שהוטלו על הקהילות היהודיות וכן, פוטרו יהודים רבים שהועסקו בשרות הפקידות הממלכתית והמוניציפאלית. הכלכלה האזורית, שהיתה אגררית באופיה, התקשתה להתאושש מהמשברים שפקדו אותה ועל יהודי האזור הוטלו סנקציות מסוימות וכן חרם כלכלי ע"י מפלגות הימין. התגובות היהודיות נוכח הקשיים הכלכליים והתגברות האנטישמיות כללו הקמת מוסדות עזרה הדדית שנועדו לשרות הקהילות. אולם, לא היה ביכולתה של העזרה ההדדית היהודית לפתור את מצוקתן הכלכלית של הקהילות היהודיות. במרוצת השנים, עד מלה"ע ה-II, התרחב מעגל הנתמכים ע"י שרותי הסעד.

נוכח גל הפרעות במערב גליציה לאחר מלה"ע ה-I וירידת קרנה של תנועת המתבוללים עלה כוחה של התנועה הציונית באזור, אליה הצטרפו בני נוער מכל פלגי החברה; בני נוער למשפחות חרדיות, משכילים ונאורים שהתאכזבו ממצבם של היהודים לאור התמורות



שתוארו לעיל. בשנת 1905 קמו בגליציה המערבית מספר סניפים של מפלגות ציוניות ביניהם "פועלי ציון" ו"המזרחי". בשנים שקדמו למלה"ע ה-II חלה ירידה בפעילות הציונית בגליציה המערבית ואף נטיה גוברת להקצנה אידיאולוגית שהתבטאה בגידולה של תנועת ה"בונד". לאחר מותו של ראש ממשלת פולין, המרשל פילסודסקי ב-1935, עם התגברות האנטישמיות הפולנית, התעוררה חרדה פנימית לעתידן של הקהילות היהודיות בפולין. בערב מלה"ע ה-I האוכלוסייה היהודית בגליציה המערבית מנתה כ-230,000 נפש.

מקור: ויין א. ווייס א. (עורכים), פנקס הקהילות גליציה המערבית ושלזיה, כרך שלישי, יד ושם, ירושלים תשמ"ד, עמ' יב'-טו'.

על הישוב היהודי בגליציה המזרחית בתחילת המאה ה-20. לאחר שזכו לשוויון זכויות ב-1867, התחילו יהודי האזור להתארגן במסגרות פוליטיות. ב-1869 הוקמה אגודת "שומר ישראל" הפרו-גרמנית וב-1883 גרעין מתוך ארגון זה הקים את אגודת "ברית אחים" הפרו פולנית. בשנות ה-90 של המאה ה-19 הוקמה המפלגה היהודית הסוציאל-דמוקרטית (ז'פ"ס). המפלגות הנ"ל הוציאו לאור כתבי עת בגרמנית, פולנית ויידיש והקימו מועדונים להפצת השכלה ותרבות, למורת רוחם של היהודים החרדים והחסידיים שראו במפלגות הנ"ל גרעינים להפצת ההתבוללות. לכן, בשנת 1878, הקימו את אגודת "מחזיקי דת" ששמה לה למטרה לעמוד על משמרת הדת והמסורת, אגודה זו הייתה האגודה הפוליטית הדומיננטית בקרב היהודים החרדים בגליציה עד הקמתה של "אגודת ישראל" בשנת 1912. בתחילת המאה ה-20 התרבו המפלגות הציוניות באזור, ושינו את המפה הפוליטית הקודמת בגליציה המזרחית עד שנעשו, בערב מלחמת העולם הראשונה, לתנועה הפוליטית השלטת בקרב המפלגות היהודיות בתקופה שבין מלחמות העולם.

שתי תנועות, אשר שצמחו בגליציה המזרחית, עיצבו במידה רבה את דמותה של יהדות מזרח אירופה החדשה; החסידות וההשכלה נוסח פולין. הגורם העיקרי בעיצוב דמותה של יהדות מזרח-גליציה, בהווי שלה וב"נוסח גליציה" שאפיין את תושביו, היה נעוץ במסורת התרבותית הסגולית שהתפתחה בה במשך הדורות. קהילות גליציה, קטנות כגדולות, היו מימים ראשונים מקום מושבם של רבנים גדולי תורה. מהם נודעו כפוסקים בהלכה, ותשובותיהם נתקבלו כדבר הלכה, ברחבי פולין ומחוצה לה. מפרי עטם ראו חיבורים, חידושים ושאלות ותשובות למאות, החל ב"טורי זהב" לר' דוד ב"ר שמואל הלוי (המאה ה-17) ועלה "בבית יצחק" לר' יצחק שמלקיס (סוף המאה ה-19). שושלות רבנים לבית באב"ד הורווי, שוואדרון ועוד, כיהנו בקהילות רבות בגליציה המזרחית בזו אחר זו לעתים יותר



ממאה שנים, הרביצו תורה ברבים ופיארו את קהילותיהן בכל פזורות ישראל במזרח אירופה. עגלות (ואחר כן אף רכבות) עמוסות חסידים, הנוסעים אל אדמו"ריהם לשבתות ומועדים, תהלוכות של המוני חסידים המקדמים את פני אדמו"ריהם, או המלווים אותם לדרכם, היו חלק בלתי נפרד של הנוף המזרח גליצאי. תופעה זו בלטה במיוחד בתקופה הליברלית האוסטרית. ובנוף זה השתלב גם הלבוש המסורתי החסידי.

חסידי גליציה המזרחית ניכרו בלבוש המסורתי הייחודי שלהם אשר ייחד אותם משאר אחיהם המזרח אירופאים: המגבעת, השטריימלך. גזירת הלבוש שהוטלה על יהודי גליציה ב-1789 לא נתקבלה, ועל כן נשתמר אצלם, בשינויים קלים, הלבוש המסורתי של יהודי פולין מן המאה ה-18.

במקביל להווי החסידי המסורתי עד פרוץ מלחמת העולם הראשונה ואפילו אחריה, נוצרו באזור תנאים אובייקטיביים גם להתפתחות תנועת ההשכלה, שהקיפה שכבות אוכלוסייה די רחבות, ולא רק מן העליונות והאמידות שבה, אלא גם מן המעמד הבינוני, ואפילו מדלת העם. עם סיפוח האזור לאוסטריה, באו במגע רבים מבני הסוחרים הגדולים והייצואנים היהודים עם סוחרים בני עמם בווינה הבירה ובערי גרמניה, ורבים מיהודי גליציה, הם או בניהם נתפסו אז לזרם ההשכלה הברלינאית. עם לימוד השפה הגרמנית לצורך ניהול העסק, ולאחר החלפת הלבוש המסורתי בלבוש ה"גרמני" (גם זה לשם הקלת המגע עם העולם החיצוני) הגיעו לא מעטים מיהודי גליציה אלה אל ההשכלה לשמה וספגו את רעיונותיה.

כאמור, עד מלה"ע ה-I גליציה היתה תחת שלטון אוסטרי. לאחר מלה"ע הראשונה, עם התפוררות האימפריה האוסטרו-הונגרית, בנובמבר 1918, הכריזו האוקראינים על גליציה המזרחית כרפובליקה האוקראינית המערבית. גליציה המערבית הצטרפה לפולין המחודשת. ב-1919, עם סיום המלחמה הפולנית-אוקראינית, נכבשה כל גליציה על ידי הפולנים ונשארה תחת שלטון פולני עד מלה"ע ה-II.

מקור: דומברובסקה ד., ווין א. וויס א., פנקס הקהילות גאליציה המזרחית, כרך שני, יד ושם, ירושלים תש"מ, עמ' ט'-כ'.